

Моргулець О.Б., проф., Клименко А. М., здобувач вищої освіти

Київський національний університет технологій та дизайну

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАМКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті досліджено проблеми замкового туризму в Україні та європейські тренди в розвитку цього сегменту туристичного ринку. Розглянуто переваги розміщення готелів у замках, на території або біля історичних пам'яток, а також досліджено основні проблеми, що з цим пов'язані: необхідність повної або часткової реставрації замків, недосконалість законодавства, відсутність інвестицій, стратегії розвитку замкового туризму тощо. Розроблено пропозиції щодо використання фортифікаційних територій України у готельному бізнесі, зокрема, історичних замків Чернігівщини.

Ключові слова: замковий туризм, фортифікаційні території, готельний бізнес, культурно-історичні цінності, розвиток туризму.

Morhulets O., Klymenko A.

Kyiv National University of Technologies and Design

DEVELOPMENT PROSPECTS OF CASTLE TOURISM IN UKRAINE

Abstract. Problems of castle tourism in Ukraine and European trends in the development of this segment of the tourist market researched in the article. The advantages of placing hotels in castles, on the territory or near historical monuments are considered, as well as the main problems associated with this are investigated: the need for full or partial restoration of castles, imperfect legislation, lack of investment, strategies for the development of castle tourism, etc. Proposals have been developed regarding the use of the fortified territories of Ukraine in the hotel business, in particular, the historical castles of the Chernihiv Region.

Keywords: castle tourism, fortification territories, hotel business, cultural and historical values, tourism development.

Вступ. За даними Всесвітньої туристичної організації, понад 2/3 замків (а це понад 1500 фортифікацій) Європи сьогодні успішно відновлені і використовуються у туристичній сфері, зокрема у готельному господарстві [1]. Важливим фактом є те, що більшість королівських замків та аристократичних дворів були перетворені на музеї та історичні будівлі, які стали об'єктами туристичної привабливості. Сучасна Європа свідчить про яскраву тенденцію проводити весільні церемонії та фотосесії в історичних замках та палацах. Тренд свідчить про те, що сучасні пари віддають перевагу особливим та романтичним місцям, які сприймаються як символи краси та історії. Замки, з їхньою вражаючою архітектурою та природними ландшафтами, надають весільним урочистостям унікальності, а також надають парі можливість пережити власну казку. Це ще раз доводить, що туризм став однією з основних потреб людства, що охоплює всі сфери соціально-економічного та особистого життя.

Щодо України, то до нині немає єдиної думки про те, скільки палаців, замків і фортець приховують простори держави на сьогоднішній день. За різними підрахунками ця цифра коливається від 3 000 до 6 000. Найбільша їх концентрація відзначається в південно-західному регіоні, ближче до австрійсько-польського кордону.

Наша країна володіє значними туристичними ресурсами, і деякі з них мають великий потенціал для збільшення туристичних потоків. Замки і фортеці вражають своєю різноманітністю та кількістю, однак багато з них залишаються маловідомими як для місцевих жителів, так і для іноземних туристів. Розвиток туризму навколо замків і

фортець сприятиме покращенню економіки регіонів, де вони розташовані, та збереженню і реставрації цих історичних об'єктів.

Постановка завдання. З огляду на вищезазначене, метою дослідження є аналіз стану та пошук шляхів розвитку замкового туризму на прикладі замків Чернігівщини.

Результати дослідження. В Україні, як і в багатьох інших країнах, історія тісно пов'язана зі своєю культурною спадщиною. Замки, палаци та фортеці, розкидані по всій території країни, є не лише свідками минулих епох, але й цінними архітектурними шедеврами, які відображають багату історію та культурну спадщину України. Стан названих пам'яток, без перебільшення, незадовільний. І в першу чергу це стосується споруд оборонного зодчества: понад 100 (із взятих на облік 160) фортифікацій України нині представляють із себе жалюгідні руїни. До цього довело їх останнє сторіччя безгосподарності. Відсутність власника та реальної державної охорони сприяє подальшому нищенню цих пам'яток, перетворенню їх на смітники й звалища будівельного каменю тощо [2].

За даними Міністерства культури, серед замків та палаців є близько 150, які потребують негайної реставрації, але є й багато таких, які вже стали руїною. Враховуючи, що деякі об'єкти ззовні виглядають гарно, але всередині зовсім занедбані. Головною проблемою, звісно, називають брак фінансування, але проблема погіршується тим, що об'єкти культурної спадщини залишаються без зацікавленого та відповідального господаря, і ремонт не проводиться вчасно. Інколи навіть найменші роботи можуть запобігти подальшій руйнації та занепаду пам'яток. Замки в основному належать до державної власності. Їхній балансоутримувач – це переважно обласна адміністрація або інші органи місцевої влади.

Згідно закону «Про охорону культурної спадщини», всі пам'ятки, що перебувають на державному обліку, повинні бути занесені в реєстр з присвоєнням категорії національного або місцевого значення. До цього вони мають статус «щойно виявленого об'єкту культурної спадщини» і охороняються державою. Власники зобов'язані утримувати пам'ятку у належному стані, проводити ремонтні роботи, захищати від руйнування, зберігаючи її автентичність. Вони не можуть самовільно змінювати призначення пам'ятки чи розміщувати на ній без дозволу рекламу. Крім того, забороняється провадити діяльність, яка створює загрозу для пам'ятки [3].

О.В. Лесик [4] запропонував класифікувати усі замки і монастирі України за придатністю цих пам'яток для розміщення в них функціональних груп приміщень закладів відпочинку й туризму. На основі аналізу історичної цінності замків і палаців, особливостей їх розташування, характеристики навколишнього ландшафту, технічного стану, особливостей об'ємно-просторових та архітектурно-планувальних рішень, а також економічної доцільності пристосування цих пам'яток до сучасних реалій, усі оборонні споруди необхідно розподілити на чотири охоронно-функціональні класи:

- до класу «А» відносить такі пам'ятки архітектури, як заповідники в Києво-Печерській лаврі, Львові, музеї в замках Ужгорода, Луцька тощо;
- до класу «Б» віднесено замки і монастирі, придатні для використання під готельну інфраструктуру та сервіс зокрема, замки в Свіржі, Бережанах, Жовкві, частина приміщень монастирів у Браїлові, Підкамені, відпочинкові пансіонати – замки у Бродах, Підгірцях, Збаражі;
- до класу «В» віднесено замки і монастирі, які частково можна використовувати для розташування туристичних закладів – замки в Невицькому, Хусті, Гологорах, Кудринцях, Скалі Подільській, Скалаті, Долині, Добромилі, монастирі єзуїтів у Вінниці, Луцьку, Львові, монастирі бернардинців у Львові, Луцьку, Бережанах, монастирі кармелітів в Олеську, Бердичеві, Львові, монастирскит у Маняві, монастир у

Севастополі, Домініканські монастирі у Жовкві, Львові та пам'ятки архітектури, поруч з якими можна будувати турбази, готелі, бази відпочинку: замки в Кам'янці-Подільському, Меджибожі, Хотині, Білому Камені, Корці, Підзамочку, Королевому, Невицькому, Володимирі-Волинському, Кременці тощо.

- до замків і монастирів класу «Г» віднесено численні пам'ятки, що використовуються під історико-архітектурні заповідники, різні музеї, навчальні заклади, санаторії, інтернати, будинки для престарілих, культосвітні установи, а також діючі монастирські комплекси.

Мусимо визнати, що ми не цінуємо свою історичну та культурну спадщину так як це роблять інші цивілізовані країни. Польщі та іншим країнам вдалося знайти інноваційні підходи до збереження та використання своїх замків і фортець як туристичних об'єктів, частина активно інтегрована у прибуткові готельний, ресторанний, фестивально-анімаційний та екскурсійно-туристичний бізнес. Тобто, замки продовжують жити і служити людям.

Замковий туризм в Україні має великий потенціал, але йому потрібна більша увага, інвестиції та підтримка для досягнення свого повного розвитку. Збереження і популяризація історичних об'єктів є важливою метою для збереження культурної спадщини України та розвитку туризму. Деякі палаци, замки та фортеці є всесвітньо відомі та популярні, такі як Кам'янець-Подільська фортеця чи Замок Паланок у Мукачеві. А про деякі майже ніхто не знає на території України, і, на жаль, багато з них у поганому стані і потребують реставрації.

Чернігівська область розташована на півночі України, на лівому березі Дніпра, у межах Поліської низовини та лісостеповій зоні Придніпровської низовини. За кількістю пам'яток культурної спадщини Чернігівщина посідає одне з топових місць в Україні [5]. Замки та палаци, що розташувалися на території Чернігівщини, відомі своєю вражаючою архітектурою і багатою історією, стали не тільки артефактами минулого, але і центрами туристичної привабливості. Вони щороку привертають увагу туристів, які прагнуть пізнати історію і культуру нових місць. Замковий туризм дозволяє відвідувачам відчути себе частинкою тої чи іншої історичної епохи.

Сучасні туристи все частіше обирають внутрішні подорожі, оскільки інфляція та зростання цін на паливо призводять до збільшення витрат на транспорт та проживання. Мандрівники шукають можливості дізнатися більше про місцеву культуру, традиції, кухню та побут. У наступні роки тури в невеликі, але цікаві міста і села стануть ще популярнішими серед туристів, які шукають особливі враження та незабутні емоції.

Повномасштабна війна, безумовно, суттєво вплинула на всі аспекти життя в нашій країні. Але вона дала поштовх до позитивних змін у мисленні та ставленні більшості українців до вітчизняного туристичного продукту. Люди, які за інших обставин ніколи б не відвідали унікальні куточки України, замість цього обравши Туреччину, Єгипет чи Європу, поступово приходять до висновку, що наша давня культура виявилася рівною серед рівних.

Туристи все частіше віддають перевагу спокійному та розміреному відпочинку. Основна мотивація – спостереження та оцінка місцевої архітектури та природи, а також традиційних культур, що переважають у місцевостях. Замковий туризм має безсумнівно великий потенціал для розвитку та збереження культурної спадщини. Він не тільки приносить користь для місцевих господарств, але й сприяє популяризації культури, історії та архітектури.

Чернігівський край – багатий на палацово-паркові комплекси та дворянські садиби, це і Чернігівський Дитинець з комплексом унікальних споруд, і Новгород-Сіверський з його чудовими краєвидами та цікавими туристичними об'єктами, і

Батуринська фортеця та Палац Розумовського, і всевітньо відома палеолітична стоянка первісної людини у с. Мезин Коропського району та ще багато іншого [6]. Ця багата культурна спадщина створює потенціал для розвитку замкового туризму, але водночас стикається з деякими проблемами та викликами.

Джерело: [6].

**Рис. 1. Палац гетьмана Кирила
Розумовського**

Джерело: [6].

**Рис. 2. Національний історико-
культурний заповідник «Качанівка»**

Головною перешкодою для швидкого та якісного розвитку замкового туризму регіону є фінансові обмеження. Реставрація та підтримка історичних об'єктів вимагають значних фінансових ресурсів. Багато об'єктів потребують серйозного ремонту, але обласні та місцеві бюджети обмежені, що ускладнює здійснення амбіційних проектів збереження та розвитку цих споруд. За даними Міністерства культури України 80% культурно-історичних пам'яток в Україні потребують серйозної реставрації, ще 30% – перебувають в аварійному стані [7]. Ще однією проблемою є відсутність відповідної інфраструктури. Брак готелів, ресторанів та інших послуг для туристів є перешкодою для розвитку замкового туризму.

Маркетинг і просування регіону як туристичного напрямку є необхідністю. Важливо інвестувати кошти у маркетинг та рекламні кампанії, щоб привернути увагу туристів та конкурувати з іншими регіонами, які також розвивають замковий туризм. Проблема конкуренції з іншими регіонами важлива, адже інші області України також активно розвивають замковий туризм та історичні місця. Чернігівському регіону важливо вирізнятися та пропонувати унікальні екскурсійні маршрути та враження, щоб залучати нових туристів.

Європейський досвід збереження пам'яток історії шляхом їх залучення у готельне господарство є ефективним і дозволяє утримувати їх у кращому стані ніж українські. Крім екскурсій та різних розважальних атракцій, європейці придумали ще один спосіб приваблювати туристів до визначних місць. Так, в багатьох замках розміщуються розкішні комфортабельні готелі з усіма можливими зручностями. Таким чином, мандрівники можуть не лише послухати історії та легенди про старобудову, а й пожити серед товстезних вікових стін та відчути себе монархом.

Польщу часто називають Країною Замків – і не дарма. Усього на території Польщі знаходиться аж 341 замок: із них 178 є відреставрованими та відкритими для відвідувачів в якості музеїв [8]. Замки і палаци у Польщі останнім часом повертають собі колишню пишність. Старовинні резиденції могутніх знаменитих родів відроджують традиції, служать музеями, перетворюються в оригінальні готелі.

У польських замках залишилася лицарська культура, проводяться турніри та костюмовані бали – все, як колись. Деякі з цих об'єктів ініціюють сучасні культурні

заходи. У Антоніні, мисливському палаці Радзівілів, проходять концерти Шопенівського фестивалю, а в старовинній оранжереї Станішова, колишній резиденції князів Реус, створена художня галерея, де виставляються молоді автори. Дуже багато замків у Польщі використовуються для проведення конференцій.

Використання замків у готельному бізнесі може бути корисним і цікавим явищем для України, оскільки вони несуть в собі історичну та архітектурну цінність, а також можуть створювати незабутні враження для туристів:

– замки можуть бути перетворені у розкішні готелі, де гості мають можливість пережити атмосферу старовинного палацу чи фортеці. Це створює неповторну ауру та надає готелю унікальний характер.

– замки і їхні території можуть бути використані для організації різноманітних заходів, включаючи весілля, корпоративні заходи та конференції. Історичний фон та велич замків роблять ці події особливими.

Проте, використання замків у готельній індустрії також вимагає збереження та реставрації цих історичних споруд, щоб забезпечити безпеку та комфорт для гостей. Готелі, розміщені у замках, мають численні переваги для гостей:

– відвідування готелю у замку або історичній споруді дарує незабутні враження та унікальний атмосферний досвід. Гості можуть відчувати себе частиною історії та насолоджуватися оригінальними архітектурними рішеннями;

– перебування у замку-готелі дає можливість гостям отримати не лише незабутні спогади, але й ідеальну локацію для фото та відеозйомки. Вони можуть розділити ці враження зі своїми близькими та друзями;

– можливості для активного відпочинку. Багато готелів, розташованих у замках, мають власні парки, сади та інфраструктуру для активного відпочинку, яка включає гольф, велосипедні маршрути, прогулянки тощо.

– перебуваючи в історичному готелі, гості можуть вивчати історію, культуру та традиції місця, де вони перебувають, що збагачує їхні знання та розуміння.

Водночас зазначимо, що в Україні відсутній комплексний підхід до формування і використання фортифікаційних територій у готельному бізнесі. Більшість замкових ансамблів має задовільний технічний стан, а понад половину замків перебуває в руїнах.

Сучасне використання замків та історичних пам'яток у готельній індустрії має низку переваг, але водночас створює складнощі, пов'язані з фізичним та моральним збереженням цих цінних об'єктів. Задля розвитку замкового туризму необхідно розглянути ключові проблеми та шляхи їх вирішення:

1) збереження та реставрація історичних споруд. Замки та палаци мають велике історичне та культурне значення, і їх збереження вимагає вкладення коштів, експертних знань та дбайливого ставлення до архітектурної спадщини;

2) вдосконалення законодавства та регуляторної політики щодо збереження культурної спадщини. Створення та суворе дотримання законів, які обмежують будівництво та модернізацію історичних об'єктів, є важливими кроком до забезпечення їхньої охорони;

3) пошук альтернативних джерел фінансування розвитку замкового туризму. благодійні фонди, приватні, у тому числі, іноземні інвестиції та спонсорство можуть стати джерелами коштів для реставрації замків та їх трансформації у замки-готелі.

Висновки. Отже, взявши до уваги досвід Європейських країн в організації туристичної галузі загалом та готельного замкового туризму зокрема, можна зробити висновок, що Україна, володіючи таким вагомим туристичним потенціалом, при умові його відновлення, збереження та ефективного використання, має реальні можливості зайняти гідне місце на європейському ринку замкового туризму.

Для розвитку готельного замкового туризму в Україні особливо актуальним є:

1. Створення привабливих та цікавих турів, які включають відвідування замків, екскурсії та інші історичні події, може привернути увагу як внутрішніх, так і зарубіжних туристів. Розвиток інфраструктури та послуг навколо цих об'єктів, таких як готелі, ресторани та розважальні комплекси, також може підтримати розвиток цього сегмента ринку.

2. Маркетинг та просування. Необхідно активно просувати та рекламувати готельний замковий туризм в Україні. Брак маркетингової стратегії та недостатня публічність щодо існуючих можливостей змушують цю сферу залишатися маловідомою для туристів, які можуть вибрати інші напрямки для подорожей.

Збереження та популяризація замкових та палацових об'єктів у Чернігівському регіоні мають величезне значення для України та для наших нащадків. Наша культурна спадщина – це не лише архітектурні пам'ятки, але й жива історія, яка розповідає нам про минуле нашої країни. Ці об'єкти є рідними «книгами» історії, які пам'ятають події, діячів, традиції. Вони свідчать про наше минуле і підтримують національний дух патріотизму. Популяризація цих об'єктів туризму дозволяє залучити як внутрішніх, так і іноземних туристів, що сприятиме розвитку регіону та зростанню економічного добробуту місцевих громад.

Список використаної літератури

1. Tendencies in world tourism. URL: <http://www.world-tourism.org>.
2. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 432 с.
3. Про охорону культурної спадщини: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
4. Лесик О. В. Замки та монастирі України. Львів: Світ, 1993. 173 с.
5. ДАРТ розширив карту туристичних магнітів. *Державне агентство розвитку туризму*. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dart-rozshiriv-kartu-turistichnih-magnitiv>.
6. Офіційний сайт департаменту культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської обласної державної адміністрації. URL: <https://dkult.cg.gov.ua/>
7. Велика реставрація: які об'єкти увійшли до програми. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/09/15/infografika/kultura/yaki-obyekty-kulturnoyi-spadshhyny-minkult-planuye-restavruvaty-2021-roczni>.
8. 10 найкрасивіших замків Польщі за версією National Geographic URL: <http://vsetutpl.com/10-naykrasyvishykh-zamkiv-polschi-za-versieyu-national-geographic>.